

REJTŐ ÉS SHAKESPEARE ROMÁN NYELVEN

*George Volceanov román műfordítóval, egyetemi oktatóval
Bratka László beszélget**

– *Kérem, beszéljen családi hátteréről, tanulmányairól!*

– 1956-ban születtem; apám bukaresti román, édesanyám, Szócs Erzsébet Székelyföldön született és nőtt föl. Gyerekkoromban a téli és nyári szüneteket nagyszüleimnél töltöttem Csíkszeredában. Később is náluk nyaraltam, a nyolcvanas évek végéig, amíg éltek. Közvetlen, élő kapcsolatban álltam a székely világgal, ebből mára, sajnos, csak annyi maradt, hogy a csíkszeredai sportklub jégkorongcsapatának drukkolok, és elmegyek a meccseire, ha Bukarestben játszik. Kiskoromtól kétnyelvű vagyok. A gimnázium elvégzése után, 1975-ben a bukaresti egyetemre felvételeztem angol–román szakra. Két hónap után a románról átmentem magyar szakra. Remek magyar tanáraink voltak: mindenképpen meg kell említenem Molnár Szabolcsot, azután Kispéter András pesti vendégprofesszort és Szabó Zoltánt, aki Kolozsvárról jött Bukarestbe nyelvészeti előadásokat tartani.

Nős vagyok, egy 16 éves lányom és egy 14 éves fiam van; a feleségem francia–angol szakon végzett a iași-i egyetemen. Régóta tanít francia nyelvet, fordít is francia könyveket; például Eugene Sue regényeit, és a híres Arsene Lupin-krimik közül is többet átültetett románra. Az utóbbi néhány évben már angolt is tanít, és fordít is ebből a nyelvből.

– *Hogyan kezdődött az Ön fordítói pályája?*

Az egyetem elvégzése után a Ceaușescu-rendszerben bevett módon kötelező érvénnyel kihelyeztek vidékre. Ekkor felkerestem egyik volt irodalomtanáromat, Stefan Stoenescut – aki 1987-től a közel-múltban sorra került nyugdíjazásáig az amerikai Cornell Egyetemen tanított –, hogy ajánljon be angol-amerikai könyvek fordítására egy kiadóhoz. Ezt a kérésemet nem tudta teljesíteni, mert ekkor nagyon kevés ilyen mű jelent meg. Viszont beprotezsált a Kriterion Kiadóban egy angol–német szerkesztőnél, Gabriel Gaficánál, aki most Ro-

* Az interjú magnófelvétele a füredi Magyar Fordítóházban készült, 2003. augusztus 25-én.

mánia kanadai nagykövete. A nyolcvanas évek legelején, Domokos Géza igazgatósága idején kezdtem a pályámat magyar könyvek fordításával a Kritéria „bedolgozójaként”. Fontos munkáim közt emlitem Gyórfy Kálmán *A visszatekintő*, Bogdán László *Helyszíneresések forgatásához*, Markovits Rodion *Sánta farsang* című regényeit, valamint Panek Zoltán *Elmozdult képek* című rövidpróza-kötetét. 1990-ben jelent meg első Rejtő-fordításom: a *Vesztetgár a Grand hotelben* és a *Szóke ciklon* egy kötetben. 1993-ban, ugyancsak egy kötetben láttott napvilágot *Az elveszett cirkáló* és az *Egy bolond száz bajt csinál*.

– Közbevetett kérdést teszek fel. Úgy tudom, hogy a Magyar Fordítóházban a külföldi műfordítók ösztöndíjaként a magyar irodalom stílusuk, szellemi beállítottságuk szerint legváltozatosabb szerzőinek műveit fordítják, és Esterházy Péter, Hamvas Béla, Illyés Gyula, Kertész Imre, Kosztolányi Dezső, Márai Sándor a leggyakrabban fordított írók. Azt is tudom, hogy a legkülönbözőbb ízlésű fordítók között egyaránt nagyon népszerű Rejtő Jenő, és sokan vagy már régebben fordították, vagy a jövőben fordítani készülnek a könyveit. Kíváncsi vagyok, hogy mi ennek a népszerűségnek az oka. Egy román irodalmár miért vonzódik Rejtő műveihez?

– Én is közbevetett módon megjegyzem, hogy valószínűleg bekeürlhetnek a Rekordok Könyvébe azzal, hogy olyan, vélhetnénk, egymástól távolálló írókat fordítok, mint Shakespeare és Rejtő. Shakespeare túlerjed a kultúrák, vallások határain, lényegében mindenki számára befogadható, és nem sérti senki vallási, kulturális érzéseit. Szerintem Rejtővel ugyanez a helyzet. A könyvei a humánus lényegről szólnak: felnőtteknek való mesék, amelyekben mindig a jó győz. Szeretem könyvei egzotikus hátterét, szenzációs humora miatt a humor legnagyobb mesterei – Mark Twain, az Ilf–Petrov páros, Dickens – közt tartom számon. Azt is gondolom, hogy a kommunista rendszerben és az azóta eltelt években olyan nehéz volt és olyan nehéz az élet, hogy az ember szeret néha derűsebb és optimistább dolgokkal is találkozni.

– *Térjünk vissza magyar fordításainak felsorolásához!*

– Fordítottam egy gyerekkönyvet, R. Molnár Erzsébet *Gyertek, játszunk valamit, azt is megmondom, hogy mit!* című munkáját. Lefordítottam Gárdonyi Géza *Ábel és Eszter* című regényét, amelynek sajnos még nem találtam kiadót. Aztán egy újabb Bogdán László-könyv, a *Címeremben a két hattyú* következett. A kilencvenes évek közepén budapesti kiadók részére angol-amerikai szerzők non-fiction könyveit fordítottam románra – anyagi okok miatt –, például az Ayrton Sennáról szólót, illetve természetgyógyászati munkákat. A fontosabb

fordításokhoz sorolom a színpadi műveket is; főleg angol darabokat ültettem át, de például a Bukaresti Zsidó Színház számára lefordítottam Poós Sándor munkáját, amely Déry Tibor *Képzelt riport egy amerikai popfesztiválról* című könyvének színpadi változata volt.

Hosszú évek óta rendszeresen – minden lapszám esetében három-négy elbeszélést, tanulmányt – fordítok a Lettre Internationale magyar kiadásából a román verzió számára. Jelenleg Zalán Tibor és néhány akvarell című verseskötetének fordításán dolgozom, amely nem sokkal hazaérkezésem után jelenik meg, és a kolozsvári Koinoia Kiadónál induló új sorozat első darabja lesz. A sorozatban magyar költők kötetei jelennek meg, évente négy.

– *Kétszer is említette, hogy angol nyelvű műveket is fordít. Beszéljen munkájának erről a részéről!*

– A kilencvenes évek elejétől a magyar könyvek fordításának lehetősége szűkült, viszont nagy lehetőség nyílt az angol-amerikai irodalom számára. Ha a könyvfordításokat és a színházaknak szánt, könyv alakban meg nem jelent színdarabfordításaimat is számítjuk, akkor negyvenöt-ötven jelentősebb művet ültettem át románra. Körülbelül háromszor annyi angol nyelvűt, mint magyart. A jelentősebb angol nyelvű könyvek, amelyeket fordítottam: Lawrence Durrell *Prospero's Cell*, Philip Roth *Portnoy's Complaint*, Arnold Wesker *Slylok*, Gore Vidal *A Search for the King* című munkája, vagy a Romániában rendkívül népszerű, a szépirodai és irodalomtudósi tevékenységet egye-sítő, és ezért Umberto Ecohoz hasonlítható David Lodge *Small World* című könyve. Nagyon vonzanak az Erzsébet-kori drámák, alkalmam volt lefordítani John Webster *The Duchess of Malfi* (*Amalfi hercegnő*) és Thomas Heywood *A Woman Killed with Kindness* című műveit. Legutolsó fordításom az a két Shakespeare-dráma, amelyeket a nyolcvanas–kilencvenes években vettem fel a Shakespeare-kánonba; az egyik a *King Edward the Third* (*III. Edward*) című történelmi dráma, a másik pedig a *The Two Noble Kinsmen* – késői tragikomédia, amelyet 1613-ban írt John Fletcherrel közösen.

Ha már a megújuló Shakespeare-kánonnal tartunk, megjegyzem, örömmel tapasztaltam, hogy Magyarországon Olaszország után a világon másodikként Mészöly Dezső fordításában egészében megjelent magyarul a *Sir Thomas More* (*Morus Tamás*) című dráma. A darabot öt Erzsébet-kori drámaíró írta közösen, egyikőjük volt Shakespeare, aki 200-250 sorral járult hozzá. Én a *III. Edward* fordításhoz mellékeltem a *Morus Tamás* Shakespeare írta részeit.

– *Milyen elismeréssel díjazták fordítói tevékenységét?*

– A két lefontosabb díj számomra egyrészt 1999-ben a Román Írószövetség bukaresti fiókját jelentő Bukaresti Íróársulat évi díja a Philip Roth-könyv fordításáért, és hogy 2001-ben a Durrell-könyvet a British Council díja a Romániában 1997 és 2000 között megjelent brit könyvek közül a legjobb fordításának minősítette.

– *Az eddig elmondottak alapján sejteni lehet, hogy angol fordítói tevékenységének – mindenekelőtt az Erzsébet-kori drámák átültetésére gondolok – háttérét tudományos munka alkotja, és említette oktatói tevékenységét is.*

– „Civilben” a bukaresti Spiru Haret Egyetemen tanítok angol irodalmat. Az angol irodalom korai korszakaival foglalkozom, az angolszász korszaktól a reneszánszig, az Erzsébet-korra összpontosítva. Ezen kívül vezetek egy verselemzés-kurzust és irodalmi fordításstratégiákat is tanítok.

Szeretném elmondani, hogy a szakértekezletek során az utóbbi években egyre több olyan magyar kollégával találkoztam, akik angol irodalmat és Shakespeare-t tanítanak, mindenek előtt Limpar Ildikót, Szaffkó Pétert, Dankó Krisztinát, Bényei Tamást említem. Nagyon sajnálom, hogy Géher Istvánnal nem volt alkalmam megismerkedni, ez pályám nagyon fontos pillanata lenne. Remélem, hogy az idei Utrechti Európai Shakespeare-konferencián sor kerül rá.

Az angol irodalomtörténeti könyvem 2000-ben adta ki az egyetemem kiadója, mára három kiadást megért. Használják sok állami egyetemen is. Jövőre egy újabb Shakespeare-könyvem jelenik meg, címe *A Shakespeare kánon újralátogatása*, a szerző életének, műveinek, a szerző–olvasó kánon újbóli áttekintése lesz a tárgya. Szeptember közepén adom le az egyetemem kiadójának a Shakespeare-hősök nyelvével foglalkozó tanulmányt.

1995-ben jelent meg Romániában az első komoly angol–román szlengszótár, amelyet én állítottam össze. 1998-ban látott napvilágot az új angol szavak szótára (2002-ben újra kiadták). 1998-ban látott napvilágot a román szleng értelmező szótára, amelyet a feleségemmel készítettünk. Ez a szótár az egyetemi körökben fontos tudományos eszköznek bizonyult, használata világszerte terjed.

– *Térjünk vissza magyar fordítói tevékenységéhez. Érzi-e a magyar–román kapcsolatok mélyítésének szükségét?*

– Érzem, hiszen sokat írnak most Nyugaton is, Romániában is a globalizációról, amely a kisebb kultúrákat, országokat, nemzeteket fenyegeti. Az az érzésem, valamit tenni kell, hogy fenntartsuk kultu-

rális identitásunkat – ennek az ügynek a keretén belül fontos, hogy egyre több fordítás szülessen magyarról románra és románról magyarra.

Én ehhez a kettős, kölcsönös mozgáshoz a reményeim szerint szaporodó fordítások mellett szeretnék azzal hozzájárulni, hogy az eljövendő két év alatt megszerkesztek és megjelentetek egy román–magyar, magyar–román szlengszótárt. Azt is örömmel tapasztalom, hogy mintha bővülnének a kapcsolat lehetőségei – szeretnék több magyar művet fordítani.